

Taloustieteen jatko-opintojen kipupisteistä*

Otto Toivanen

Professori

Katholieke Universiteit Leuven

Jatko-opinnot ovat tärkeä osa yliopistoelämää. Niiden kautta pätevoidytään niin tutkimustehtäviin kuin vaativiin asiantuntijatehtäviinkin. Tohtorin tutkinto tuo mukanaan myös taitoja, joilla on käyttöä muissakin vaativissa työtehtävissä. Taloustieteen laitoksilta valmistuu Suomessa noin 15 tohtoria vuodessa ja huomattava osa tieteenalan akateemisista resursseista on suunnattu tulevien tohtoreiden kouluttamiseen.

On hyvä ymmärtää, että jatko-opiskelijat ja heidän koulutuksensa edustavat melkoista investointia. KAVAn jäsenlaitoksilta valmistuu vuodessa noin 15 tohtoria. Hyvin opiskelevien opinnot kestävät keskimäärin viisi vuotta. KAVAn jäsenlaitoksilla pitäisi siis olla noin 75 täyspäiväisen jatko-opiskelijan varanto kunakin vuonna. Kun (palkkaa saavan) jatko-opiskelijan vuosi maksaa noin 35 tuhatta, päädytään vuositasolla noin kahden ja puolen miljoonan euron kustannuksiin, jossa kurssien, työpajojen ja ohjauksen kustannukset eivät siis ole mukana. Kaiken kaikkiaan kustannukset ovat luok-

kaa kolme miljoonaa euroa vuodessa, joten suhteessa tieteenalan resursseihin kyse on merkittävästä panostuksesta. Ei siis ole se ja sama miten jatko-opinnot on järjestetty.

Pitkäjänteinen, 70-luvulla aloitettu työ on johtanut siihen, että suomalainen jatkokoulutus taloustieteessä on muuttanut huomattavalla tavalla muotoaan. Olen KAVAn pitkäaikaisena johtajana tietenkin jäävi, mutta uskon, että nykyisellään suomalaisen taloustieteen laitoksen jatko-opiskelija voi hankkia koulutuksen, joka ei joudu häpeään missään muualla Euroopassa hankitun koulutuksen rinnalla. Mielestäni Suomesta ei kannata enää lähteä kohtuullisen hyvään amerikkalaiseenkaan tohtoriohjelmaan.

Suomesta siis voi *hankkia* hyvän jatkokoulutuksen. Suomalainen jatkokoulutusjärjestelmä ei kuitenkaan takaa sitä, että koulutus on tuolla tasolla. Hyvää järjestelmää voi vielä suhteellisen helposti entisestään parantaa. Käyn tässä (ainakin toistaiseksi) viimeisessä aikakauskirjan pääkirjoituksessani läpi omasta mielestäni keskeiset ongelmakohdat, joita näen olevan neljä: valikoituminen jatko-opiskelijaksi, opintojen rahoitus, vertaisryhmän pienuus/

* Kiitän Marja-Liisa Halkoa, Pentti Pikkaraista ja Matti Pohjolaa kommentteista.

hajanaisuus/puute ja ohjaus sekä mentorointi. Vaikka nämä vaikuttavat kaikkiin opiskelijoihin, on niiden huonolla hoidolla erityisen voimakkaat vaikutukset keskimääräistä heikompiin opiskelijoihin.

Valikoituminen. Kaikki suomalaiset taloustieteen laitokset pyrkivät aktiivisesti rekrytoimaan jatko-opiskelijoita. Jatko-opiskelijoiden määrä vaikuttaa laitoksen suhteelliseen asemaan yliopiston sisällä, kun vertaillaan laitosten laatua, ja laitoksen rahoitukseen. Lisäksi jatko-opiskelijat tuovat oman erikoisen lisänsä laitokselle ja ylläpitävät sitä vaikeasti määriteltävää tutkimusilmapiiriä. Vaatii tarkkaa harkintaa, että onnistuu tasapainoilemaan kahden keskenään ristiriitaisen tavoitteen välillä: Yhtäältä laitoksilla on tarve houkutellessa perustutkinto-opiskelijoita jatkamaan opintojaan. Toisaalta jatko-opinnot eivät suinkaan sovi kaikille, ja on hyviä syitä olla varsin valikoiva jatko-opiskelu oikeudesta päätettäessä.

Yhtenä vaarana siis on, että jatko-opiskelijoiksi hyväksytään opiskelijoita, joille se ei edes etukäteen ajatellen ole hyvä vaihtoehto. Kokeukseni mukaan monet jatko-opiskelijat yhä aloittavat opintonsa hämmästyttävän vähäisellä ymmärryksellä siitä, mihin ovat päänsä pistämässä. Tämä ei voi olla myöskään laitoksen edun mukaista. Kun on edelleen niin (eikä tämä tule suurimmalla osalla laitoksista juurikaan muuttumaan jatkossakaan), että valtaosa jatko-opiskelijoista on ”omia kasvatteja”, on luonteva johtopäätös se, että laitosten tulisi panna nyt nykyistä enemmän (perustutkinto-)opiskelijoille tiedottamiseen. Toisena vaarana on, ettei saada houkutellessa jatko-opintoihin niitä opiskelijoita, joille se olisi hyvä vaihtoehto. Tässä voisi hakea mallia lääketieteestä (tai Aalto yliopiston rahoituksen laitokselta), jossa useilla laitoksilla on ns. ”tutkijalinja”, jolle ha-

keudutaan jo ennen perustutkinnon valmistumista.

Näen ongelmia myös siinä, että opiskelijat nykyään edelleen asiaa sen kummemmin pohjimatta aloittavat jatko-opintonsa pääosin samalla laitoksella, jolle eksyivät tekemään perustutkintoa. Ymmärrän ja hyväksyn sen, että monilla laitoksilla omat perustutkinto-opiskelijat ovat luontevin rekrytointikanava. Olen kuitenkin nähnyt tapauksia, joissa tämä on joutanut kaikkien kannalta huonoon lopputulokseen. Laitoksilla pitäisi siksi olla enemmän rohkeutta kannustaa opiskelijoitaan harkitsemaan muitakin vaihtoehtoja, mukaan lukien ulkomaiset vaihtoehdot. Olen varma, että päätösten tekeminen laitostasolla on parempi vaihtoehto kuin se, että yksittäiset professorit päättävät kenet hyväksyvät jatko-opiskelijoiksi.

Rahoitus. Muutama vuosi sitten selvitimme KAVAssa kyselyn avulla ensimmäisen jatko-opintovuoden rahoitusta. Osoittautui, että huomattava osa täyspäiväisistä jatko-opiskelijoista rahoitti opintojaan ”muulla rahoituksella”. Näin ei yksinkertaisesti saisi olla. Ruotsissa jatko-opiskelijan saa hyväksyä ainoastaan, jos laitos voi taata hänelle neljän vuoden rahoituksen. En usko, että Ruotsin malli on välttämättä oikea tie. Olen kylläkin sitä mieltä, että opintojen tason nosto on jo nyt vienyt meidät siihen tilanteeseen, jossa on kohtuutonta, että opiskelijat joutuvat kohtaamaan suurta epävarmuutta rahoituksen jatkumisesta silloinkin, kun opinnot on hoidettu kunnialla.

Meidän täytyy päästä tilanteeseen, jossa rahoitus ohjautuu laitoksille, ei opiskelijoille. Akatemian tutkijakoulurahoituksen uudistukset voivat onnistuessaan edesauttaa tämän tavoitteen saavuttamista. Nykyisellään huomattava osa rahoituksesta, erityisesti säätiöiden apurahat, myönnetään opiskelijoille ja koordi-

naatiivirheiden mahdollisuus on ilmeinen. Vasta-argumenttina sille, että rahoitus olisi laitoksista riippuvaista, on esitetty, että tällainen toimintatapa johtaisi siihen, että opiskelijat ovat täysin laitoksesta riippuvaisia. Tämä on totta, ja tiedän (paremmin kuin useimmat, epäilen) tämän aiheuttamat vaarat. Tässä rahoitusta parempi lääke on kuitenkin liikkuvuus, jota meillä on aivan liian vähän.

Samalla kun peräänkuulutan parempaa rahoitusta opiskelijoille, peräänkuulutan myös sitä, että rahoituksen pitää olla ehdollista opintojen etenemiselle. Suurin karhunpalvelus, jonka voi tehdä nuorelle ihmiselle jatko-opintojen puitteissa, on antaa hänen opintojensa jatkua sittenkin, kun laitoksen yhteisnäkemyks opintojen alkuvaiheessa (ensimmäisen vuoden, kahden aikana) on, että opinnot eivät suju ja että kyseisen opiskelijan taidot ja kyvyt pääsevät paremmin oikeuksiinsa jollain monista vaihtoehtoisista urista.

Vertaisryhmä. Keskeinen tuen, inspiraation ja taitojen lähde kenelle tahansa jatko-opiskelijalle ovat muut jatko-opiskelijat. Suomalaisten laitosten pieni koko johtaa väistämättä siihen, että (varsinkin jos noudatetaan yllä markkinomaani valikoivampaa tapaa hyväksyä jatko-opiskelijoita) vertaisryhmä on pieni. Laitoksen henkilökunnan tulisi kuitenkin tehdä kaikkensa, että ensinnäkin laitoksen jatko-opiskelijoiden yhteisö toimii ja toiseksi, että opiskelijat löytävät vertaistukea myös KAVAn muiden jäsenlaitosten opiskelijoista. Tässä KAVAn aihealueseminaareihin osallistuminen on varmasti avainasemassa. Niihin pitää voida osallistua säännöllisesti, oli omaa esitystä tai ei. Tämä on keskeinen parannuskohde suomalaisissa jatko-opinnoissa.

Ohjaus ja mentorointi. Koen, että meillä senioreilla on suuri vastuu jatko-opiskelijoista.

Me olemme houkutelleet heidät noin viiden vuoden elämää mullistavalle polulle, eikä heillä voi hyvinkään hoidetun tiedottamisen jälkeen olla täyttä käsitystä siitä, mitä on edessä. Toiset solahtavat nopeasti ja kivuttomasti jatko-opiskelijan rooliinsa, toiset eivät. En usko, että kivuttomuuden asteella ja opiskelijan potentiaalilla olisi välttämättä kauheasti tekemistä keskenään. Mentorointi parin ensimmäisen opiskeluvuoden aikana ja ohjaus väitöskirjatyön lähdeyttä käyntiin ovat tässä erittäin tärkeässä asemassa.

Mentoroinnilla tarkoitan yksinkertaisesti sitä, että opiskelijalla on joku nimetty laitoksen tutkija, joka kantaa hänestä vastuuta. Vastuunsa kantava varmistaa, että opiskelija ymmärtää, mistä jatko-opintojen missäkin vaiheessa on kyse, ja on tukena, jos tukea tarvitaan. Olen varma, että tällaista toimintaa harjoitetaan paljon. Mitä systemaattisemmin jatko-opintoihin suhtaudutaan, sitä tärkeämpää kuitenkin on, että tällainen toiminta on järjestelmällistä eikä yksittäisten professoreiden aktiivisuuden varassa. Mentorin ei tarvitse olla tuleva ohjaaja. Kun väitöskirjatyö alkaa, siirtyy mentorin rooli luontevasti ohjaajalle.

Karkeistaan ja monille hyvälle vanhemmille ja emeritus-professoreille vääryyttä tehden voi sanoa, että ennen väitöskirjan virallisen ohjaajan työ oli etsiä väitöskirjalle esitarkastajat, joiden työ sitten oli ohjata työ laaturiman yli. Asiat ovat nykyään onneksi paremmin. Tiedän kuitenkin viime vuosiltakin valitettavan useita tapauksia, joissa jatko-opintojen eteneminen on vaarantunut tai suorastaan katkennut syistä, joita ei voi kasata yksinomaan opiskelijan harjoille. Tällaiset tapaukset ovat aina merkkejä siitä, että me senioritutkijat emme ole hoitaneet omaa osuuttamme. Näihin tapauksiin tulee suhtautua vakavasti sekä sen takia, että opiske-

lijalla on koko elämä pelissä, että sen takia, että tällaiset tapaukset eivät jää muilta opiskelijoilta huomaamatta ja aiheuttavat sitä kautta lisävahinkoa.

Kenellekään ei saisi käydä niin, että ei valmistu, jos on opiskellut järjestelmän edellyttämällä tavalla ensimmäiset kaksi-kolme vuotta. Tilanne oli toinen “vanhassa maailmassa” kun opintoja tehtiin työn ohella. Nyt opiskelijan tulevaisuus neljän–viiden opintovuoden jälkeen on suurelta osin sen varassa, että hän tosiaan valmistuu. Opiskelijan soveltumattomuus jatko-opintoihin ei käy selitykseksi. Näin voi toki olla, mutta silloin on valitsijoiden katsottava peiliin ja kysyttävä, miksi he ottivat ko. henkilön jatko-opiskelijaksi, ja miksi he eivät katkaisseet jatko-opintoja riittävän ajoissa.

Tavalla tai toisella – tämä on yksi tämän kirjoituksen päätavoitteista – meidän pitää tehdä opiskelijoille selväksi se, että ohjaajanvalinta on yksi tärkeimmistä päätöksistä, jonka he jatko-opintojen aikana tekevät. Edelleen heille on tehtävä selväksi, että gradun ohjaaja ei ole ilmi-selvästi se paras väitöskirjan ohjaaja edes silloin, kun jatko-opinnot aloitettiin hänen keho-

tuksestaan ja ajatuksella, että väitöskirjassa syvennetään gradutyössä jo aloitettua tutkimusta.

Olen vakuuttunut siitä, että taloustieteen tarjoama ympäristö jatko-opintoihin on suomalaisessa tieteiden välisessä vertailussa erittäin hyvä ja alan sisäisessä kansainvälisessä vertailussakaan meillä ei ole mitään hävettävää. Tämän puolesta todistaa mm. se, että Suomesta väitelleitä nuoria tohtoreita on viime vuosina sijoittunut erittäin hyvin kansainvälisillä työmarkkinoilla. Ei pidä kuitenkaan tuudittautua siihen luuloon, että kaikki olisi kunnossa. Yksinkertaisilla parannuksilla on mahdollista luoda nykyistäkin parempi opiskeluympäristö.

Lopuksi haluaisin kiittää toimittajakollegoitani ja Taloustieteellistä Yhdistystä menneistä viidestä vuodesta. On ollut etuoikeus saada olla aikakauskirjan toimittaja. Aikakauskirjalla on mielestäni selkeä tilaus kanavana niin tutkijoiden välillä kuin tutkijoiden ja muiden ekonomistien ja taloustieteestä kiinnostuneiden “maallikoiden” välillä. Toivotan aikakauskirjalle hyvää jatkoa! □